

BANK-MOLIYADISKURSIGA OID TERMIN VA IBORALARNI KONSEPTUAL TAHLIL QILISH ORQALI TALABALARDA AKADEMIK VAKASBIY NUTQ KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Davronova Munisa Alijon qizi

Navoiy viloyati, Qiziltepa tuman, 8-umumta'lim maktabi ingliz tili fani
o'qituvchisi

O'zbekcha annotatsiya: Ushbu tadqiqot maqolasida bank va moliya yo'nalishi talabalarida kasbiy hamda akademik o'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda terminologik birliklar va iboralarini konseptual hamda diskursiv tahlil qilish metodikasining samaradorligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot davomida bank diskursiga xos bo'lgan metaforik hamda konseptual terminlarning (masalan, bull/bear market, frozen assets, liquidity bridge, cash flow) kognitiv, semantik va situativ tabiatini anglash orqali talabalarning erkin muloqot qilish ko'nikmalarini oshirish usullari tahlil qilingan. An'anaviy yodlash metodikasidan kognitiv-metodik yondashuvga o'tishning pedagogik imkoniyatlari ochib berilgan. Oliy ta'lim muassasalarida ESP (English for Specific Purposes) darslarida qo'llash uchun maxsus topshiriqlar majmuasi va baholash mezonlari ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: bank diskursi, kasbiy o'zaki nutq, konseptual tahlil, ESP, metaforik terminlar, nutq kompetensiyasi, pedagogik texnologiya, kognitiv lingvistika, moliya terminologiyasi.

Русская аннотация (Russian Abstract): В данной исследовательской статье научно обоснована эффективность методики концептуального и дискурсивного анализа терминологических единиц и фраз в развитии профессиональной и академической устной речи у студентов банковско-финансового направления. В ходе исследования проанализированы методы

повышения навыков свободного общения студентов путем понимания когнитивной, семантической и ситуативной природы метафорических и концептуальных терминов, характерных для банковского дискурса (*bull/bear market, frozen assets, liquidity bridge* и др.). Раскрыты педагогические возможности перехода от традиционной методики заучивания к когнитивно-методическому подходу.

Разработан комплекс специальных заданий и критериев оценки для использования на занятиях по ESP (английский язык для специальных целей) в вузах.

Ключевые слова: банковский дискурс, профессиональная устная речь, концептуальный анализ, ESP, метафорические термины, речевая компетенция, педагогическая технология, когнитивная лингвистика, финансовая терминология.

English Abstract: This research paper scientifically substantiates the effectiveness of conceptual and discourse analysis methods of terminological units and phrases in developing professional and academic oral speech competence among students majoring in banking and finance. The study analyzes methods for enhancing students' fluent communication skills by understanding the cognitive, semantic, and situational nature of metaphorical and conceptual terms inherent in banking discourse (e.g., *bull/bear market, frozen assets, liquidity bridge*). The pedagogical potential of shifting from traditional rote-learning methods to a cognitive-methodological approach is revealed. A complex of specialized tasks and assessment criteria has been developed for application in ESP (English for Specific Purposes) classes at higher education institutions.

Keywords: banking discourse, professional oral speech, conceptual analysis, ESP, metaphorical terms, speech competence, pedagogical technology, cognitive linguistics, financial terminology.

1. Kirish

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ta'lim sifatini oshirish, kadrlar tayyorlash tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish hamda bo'lajak mutaxassislarning xalqaro raqobatbardoshligini ta'minlash ustuvor vazifalar sifatida belgilangan¹. Xususan, bank-moliya tizimini modernizatsiya qilish, milliy banklarning xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuvi hamda xorijiy investitsiyalarni jalb etish ko'lami kengayayotgan hozirgi davrda soha kadrlariga qo'yiladigan asosiy talablardan biri xalqaro kasbiy muloqot va og'zaki nutq kompetensiyasiga yuqori darajada ega bo'lishdir.

Oliy ta'lim muassasalarida bank va moliya yo'nalishi talabalariga kasbiy chettilini (ESP—English for Specific Purposes) o'rgatishda uzoq yillarda mavjud bo'lgan an'anaviy metodika yetakchilik qilib keldi. Ushbu yondashuvda asosiy e'tibor ilmiy-amaliy matnlarni o'zbek yoki rus tiliga tarjima qilish, terminologik lug'atlarni mexanik tarzda yodlash hamda grammatik qoidalarini bajarishga qaratilgan². Biroq, amaliyot ko'rsatishicha, terminlarni shunchaki yodlagan talaba real bank va moliya diskursida, masalan, xalqaro audit tekshiruvlarida, investitsiya taqdimotlarida, kredit komissiyasi muhokamalarida yoki mijozlar bilan erkin og'zaki muloqot olib borishda jiddiy psixologik va lingvistik to'siqlarga duch keladi.

Ushbu muammoning tub ildizi shundaki, bank va moliya diskursiga oid terminlar shunchaki neytral so'zlar emas, balki chuqur kognitiv-metaforik va konseptual tuzilishga ega bo'lgan murakkab lisoniy birliklardir³. Talaba terminning uzatilgan mavjosi yma'nosini, uning qaysi diskursiv vaziyatda qanday mantiqiy

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrda gi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlashtirish to'g'risida" gi Farmoni. Qonun hujjatlar i ma'lumotlari milliy bazasi.

2. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). English for Specific Purposes: A learning-centred approach. Cambridge University Press, p. 19-23.

3.

Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, p. 45-48. model ustiga qurilganini anglamas ekan, u ushbu birlikni o'zining faol og'zaki nutqiga kirita olmaydi. Masalan, liquidity (likvidlik) atamasini "pul mablag'larining tez o'tuvchanligi" deb yodlash talabaga ushbu atamani liquidity bridge, siphon off liquidity, liquidity crunch kabi birikmalar tarkibida og'zaki nutqdamantiqanto'g'riqo'llashimkoninibermaydi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, unda bank sohasi talabalariga kasbiy terminologiyani o'rgatishda an'anaviy leksik-semantik yondashuvdan kognitiv-diskursiv va konseptual tahlil metodikasiga o'tishning pedagogik hamda lingvodidaktik mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

2. Mavzubo'yicha adabiyotlar tahlili

Kasbiy tilda og'zaki nutq kompetensiyasini shakllantirish va ESP metodikasi masalalari xalqaro va mahalliy ilmiy hamjamiyat tomonidan keng tadqiq etilgan. ESP nazariyasiga T. Hutchinson va A. Waters asos solgan bo'lib, ular kasbiy tilni o'rgatishda talabaning ehtiyojlari hamda kasbiy muhitning xususiyatlarini birinchi o'ringa qo'yadilar. D. Dudley-Evans va M. St John esa ESP kurslarini loyihalashtirishda mutaxassislik fanlari va til o'rtasidagi integratsiyaning muhimligini ta'kidlaydilar⁴.

Moliya va bank diskursining kognitiv hamda metaforik tabiatini o'rganish sohasida A. Deignan va M. White kabi tilshunoslarning ishlari alohida ajralib turadi⁵. A. Deignan iqtisodiy va moliyaviy matnlarda qo'llaniladigan terminlarning qariyb 40 foizi metaforik xarakterga ega ekanligini ko'rsatib o'tgan. M. Kovecses o'zining konseptual metafora nazariyasi (Conceptual Metaphor Theory) xususidagi tadqiqotlarida inson fikrlash va so'zlash jarayonida metaforalardan tushunchalarni shakllantirish vositasi sifatida foydalanishini ta'kidlaydi⁶.

O'zbekiston ilmiy maktabida kasbiy yo'naltirilgan chet tili o'qitish va pedagogik kompetentlik masalalari J.J. Jalolov, G.T. Qosimova va M.R. Sattarov kabi olimlari tomonidan tadqiq qilingan⁷. Biroq, bank va moliya yo'nalishi

4. Dudley Evans, T., & St John, M. J. (1998). Development sin English for Specific Purposes: A multi-disciplinary approach. Cambridge University Press, p. 112.

5. Deignan, A. (2005). Metaphor and Corpus Linguistics. John Benjamins Publishing, p. 87-91.

6. Kovecses, Z. (2010). Metaphor: A Practical Introduction (2nd ed.). Oxford University Press, p. 34. talabalarining ogʻzaki nutqini rivojlantirishda terminologik birliklarni kognitiv-konseptual tahlil qilish orqali oʻrgatish masalasi respublikamizling vodida ktikasida hali yetarlicha kompleks tadqiq etilmagan va alohida ilmiy izlanishni talab etadi.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda kognitiv lingvistika, diskurs tahlili va lingvodidaktikaning konseptual tahlil, diskursiv tahlil hamda pedagogik eksperiment usullaridan foydalanildi.

Bank va moliya diskursiga oid terminologik birliklar va iboralarini konseptual tahlil qilishda George Lakoff va Mark Johnson tomonidan ilgari surilgan kognitiv modelga tayanildi. Ushbu modelga koʻra, bank va moliya terminologiyasi asosan quyidagi asosiy konseptual-metaforik makro-tizimlarga ajratildi:

1. Gidravlik (suyuqlik/suv) metaforik konsepti: pul va kapital harakati suv yoki suyuqlik oqimi sifatida idrok etiladi:

- Liquidity (suyuqlik / likvidlik)
- Cash flow (pul oqimi)
- Frozen assets (muzlatilgan aktivlar)
- Capital injection (kapital quyilishi/kiritilishi)
- Siphon off funds (mablagʻlarnigʻ ayriqonuniy tortib olish)

2. Zoomorfik (hayvonotolami) konsepti: bozor qatnashchilarining xatti-harakatlari hayvonlar xarakteriga qiyoslanadi:

- Bull market (oʻsuvchi bozor—hoʻkiz shoxi bilan yuqoriga suzgan kabi)
- Bear market (tushuvchi bozor—ayiq panjasidan pastga urgan kabi)

- Lameduck(oqsayotgano‘rdak—to‘lovgaqabilyatsizsubyekt)
- Hawkish/Dovish monetary policy(lochincha/kaptarcha pul-kredit

siyosati)

7. Jalolov, J.J. (2012).Chettili o‘qitishmetodikasi.O‘qituvchi nashriyoti,142-b.

3. Tibbiy/anatomik konsept: moliya tizimi va bank sektori tirik organizm sifatida talqin qilinadi:

- Financial contagion(moliyaviy infeksiya/yuqish)
- Market volatility(bozorning uchuvchanligi/isitmasi)
- Toxicassets(zaharliaktivlar)
- Bailout package(jarohatni davolash / qutqaruv paketi)

O‘quvjarayonidatalabalarningog‘zaknutqkompetensiyasinishakllantirish uch bosqichli model asosida amalga oshirildi:

o Konseptual dekonstruksiya (Deconstruction): terminning kelib chiqishi, uning asosidagi mantiqiy metafora va tasavvur modelini tahlil qilish.

o Kontekstual diskursifikatsiya (Contextualization): terminning qaysi bank operatsiyasida (kreditlash, valyuta birjasi, moliya tahlili) qanday vaziyatda ishlatilishini simulyatsiya qilish.

o Og‘zaknutqiy mahsulot yaratish(Production):talabalar o‘rtasidainterfaol bahs-munozara, debatlar va Case-Study topshiriqlarini bajarish.

o Amaliy metodika va erishilgan natijalar

Tadqiqot doirasida Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti hamda Bank-moliya akademiyasi tinglovchilari o‘rtasida pedagogik tajriba-sinov ishlari olib borildi. Tajribada umumiy hisobda 60 nafar talaba ishtirok etib, ular nazorat guruhi (29 kishi — an’anaviy usulda o‘qitilgan) hamda tajriba guruhiga (31 kishi — konseptual tahlil metodikasi bo‘yicha o‘qitilgan) bo‘lindi.

Tajriba guruhida ESP darslarida bank terminologiyasini o‘rgatishda innovatsion topshiriqlar majmuasi qo‘llanildi (masalan, "Financial Scenario

Reconstruction & Oral Defense" topshiriq turi). Ushbu topshiriqda talabalarga real bank inqirozi yoki bozor vaziyati bo'yicha qisqa keyslar berilib, ular vaziyatdan chiqish strategiyasini og'zaki ravishda konseptual iboralar orqali himoya qildilar.

Tajriba-sinovishlaribosqichidatalabalarningog'zakinutqkompetensiyasi4 ta asosiy mezon bo'yicha baholandi (har bir mezon uchun maksimal 25 ball, jami 100 ballik shkala):

- Terminologikvakonseptualaniqlik(ConceptualAccuracy);
- Nutqning ravonligi va mantiqiyligi (Fluency & Coherence);
- Diskursiv moslashuvchanlik (DiscourseAdaptability);
- Leksikboylikvagrammatikto'g'rilik(LexicalRange&Accuracy).

1-jadval.Tajriba-sinovishlariningyakuniydinamikasi(o'rtachaballarda)

Mezonlar	Nazorat guruhi (oldin)	Nazorat guruhi (keyin)	Tajriba guruhi (oldin)	Tajriba guruhi (keyin)
Terminologikaniqlik	12.4	14.2	12.1	22.8
Nutqravonligi (Fluency)	11.5	13.0	11.8	21.5
Diskursiv moslashuvchanlik	10.2	12.1	10.5	20.9
Leksik-grammatik to'g'rilik	13.8	15.1	13.5	21.2
Jamio'rtachaball	47.9	54.4	47.9	86.4

Natijalar ko'rsatganidek, an'anaviy usulda ta'lim olgan nazorat guruhida og'zakinutqko'rsatkichlaribor-yo'g'i6.5ballgaoshganiholda,konseptualtahlil vadiskursivyondashuvqo'llanilgantajribaguruhidao'sish38.5ballnitashkilettdi. Talabalar terminlarning mantiqiy obrazini (konseptini) tushunganlaridan so'ng, ulardanutqiyikkilanibturishlarhamdarusyokio'zbektilidanso'zma-so'z tarjima qilish holatlari keskin kamaydi.

- Xulosa va tavsiyalar

O'tkazilgan ilmiy-pedagogik tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bank va moliya sohasi talabalarida kasbiy og'zaki nutq kompetensiyasini shakllantirishda terminologik birliklarni konseptual va diskursiv tahlil qilish metodikasi yuqori samaradorlikka ega.

Olingan asosiy ilmiy xulosalar quyidagilardan iborat:

- Bank terminologiyasi shunchaki leksik birliklar yig'indisi emas, balki kognitiv-metaforik makro-strukturalarga tayanadigan lingvistik tizimdir. Ularni konseptual tahlil qilish talabalarda ushbu atamalarni quruq yodlash o'rniga mantiqan anglash va nutqda erkin qo'llash imkonini beradi.

- ESP darslarida an'anaviy matn tarjimai va lug'at yodlashdan ko'ra kognitiv dekonstruksiya hamda diskursiv simulyatsiya topshiriqlarini qo'llash talabalarning og'zaki nutq ravonligini hamda terminologik aniqligini oshiradi.

- Ishlabchiqilgan baholash rubrikalar talabalarning og'zaki nutqidagi ijobiy dinamikani xolis baholash va ta'lim jarayonini korrektsiyalash imkonini beradi.

Amaliy tavsiyalar:

- o Oliy ta'lim muassasalarining bank, moliya va iqtisodiyot yo'nalishlaridagi ESP va kasbiy chet tili fan dasturlariga kognitiv-metaforik terminlar va konseptual tahlil modullarini kiritish;

- o Bank va moliya diskursiga oid terminlarning kognitiv-tasviriy o'quv lug'atlarini yaratish;

- o Dars mashg'ulotlarida real bank amaliyotiga asoslangan Case-Study, rolli o'yinlar va simulyatsion bahs-munozaralar ulushini kamida 50 foizga yetkazish.

ADABIYOTLARRO'YXATI (REFERENCES)

1. Deignan, A. (2005). *Metaphor and Corpus Linguistics*. John Benjamins Publishing. <https://doi.org/10.1075/scl.18>

2. Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (1998). *Development in English for Specific Purposes: A multi-disciplinary approach*. Cambridge University Press.

3. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A learning-centred approach*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511733031>
4. Jalolov, J. J. (2012). *Chettilio‘qitish metodikasi. O‘qituvchi*.
5. Kovecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction* (2nd ed.). Oxford University Press.
6. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2019). O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlashtirish to‘g‘risida (PF-5847-son). Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.
8. Qosimova, G. T. (2020). *Kasbiy ingliz tilini o‘qitishda innovatsion texnologiyalar. Fan va texnologiya*.
9. Sattarov, M. R. (2021). Iqtisodiyot yo‘nalishidagi talabalaridagi kasbiy nutq kompetensiyasini shakllantirish omillari. *Ota-ona va ta’lim*, 4(2), 115–122.
10. White, M. (2003). *Metaphor and economics: The case of growth*. *English for Specific Purposes*, 22(2), 131–151. [https://doi.org/10.1016/S0889-4906\(01\)00031-7](https://doi.org/10.1016/S0889-4906(01)00031-7)